

PŘECHOD NA NOVÝ KNIHOVNÍ SYSTÉM NA UNIVERZITĚ J. E. PURKYNĚ V ÚSTÍ NAD LABEM

Ivo Brožek, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem

Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem (UJEP) nemá centrální knihovnu, knihovnické a informační služby zajišťují jednotlivé fakultní knihovny, kterých je nyní pět:

- Středisko vědeckých informací Fakulty sociálně ekonomické,
- Knihovna Fakulty umění a designu,
- Knihovna Fakulty výrobních technologií a managementu,
- Knihovna Fakulty životního prostředí,
- Ústřední knihovna Pedagogické fakulty (slouží též Přírodovědecké fakultě, Filozofické fakultě a Ústavu zdravotnických studií).

V dlouhodobém záměru UJEP je vytvoření Univerzitní knihovny spojením všech fakultních knihoven, jejich fondů i služeb do plánované nové budovy v zamýšleném univerzitním kampusu. Do jejího zprovoznění však budou fakultní knihovny nadále fungovat samostatně.

Pro automatizaci knihovnických procesů byl v roce 1993 vybrán automatizovaný knihovní systém T-series (TINLIB) a od roku 1994 byl postupně zaváděn (nejdříve to byl modul Katalog v single verzi v knihovně Pedagogické fakulty a knihovně Fakulty životního prostředí, postupně přibývaly další moduly, síťové verze, další knihovny na nových fakultách). V roce 2006 tak fakultní knihovny používaly moduly Katalog, Výpůjčky, OPAC, Akvizice, Seriály (poslední dva moduly jen v některých knihovnách), provozované v lokálních sítích jednotlivých knihoven, v unixové verzi (šlo tedy o pět samostatných instalací). Pro zpřístupnění na webu byla použita aplikace TinWeb, rovněž pět samostatných instalací.

Již někdy v roce 2004 jsme si začali uvědomovat, že jde o systém starší generace, který ve své době byl velmi dobrý, ale nyní již je morálně zastaralý (neodpovídá již současnému technologickému vývoji, neumožňuje reagovat na všechny nové potřeby a požadavky uživatelů a na úroveň služeb, kterou by knihovna již dnes měla poskytovat, postrádá možnost on-line operací prostřednictvím internetu, neumožňuje standardní přístupy k datům). Proto jsme se (podobně jako někteří jiní uživatelé tohoto software) začali poohlížet po jiné alternativě s cílem vybrat knihovní systém, jehož aplikace

by nám umožnila výrazně zvednout úroveň poskytovaných služeb na další roky. Překážkou byla předpokládaná velká cena nového systému.

Vytvoření Univerzitní knihovny (zapracované v dlouhodobém záměru UJEP) předpokládá spojení všech fakultních knihoven, jejich fondů i služeb a tedy zavedení nového, výkonného knihovního systému. Původně jsme s přechodem na nový systém a sloučením fakultních databází počítali až po výstavbě nové budovy. Ta se však jednak oddaluje, jednak jsme dospěli k názoru, že by zjevně bylo příliš náročné současně slučovat knihovny i měnit systém (k témuž závěru došli na Jihočeské univerzitě). Přechod na jeden společný systém by umožnil vytvořit Univerzitní knihovnu UJEP „virtuálně“ ještě před výstavbou její budovy.

Když v květnu 2006 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vyhlásilo rozvojové programy pro veřejné vysoké školy na rok 2007, rozhodli jsme se využít programu 8. „Program na rozvoj přístrojového vybavení a moderních technologií“, podprogram b) „Rozvoj informačních a komunikačních technologií“ a zpracovat projekt „Automatizovaný knihovní systém UJEP“.

Podstatou projektu měl být výběr a zavedení automatizovaného knihovního systému nové generace (jeden společný systém pro všechny knihovny na UJEP místo dosavadních pěti samostatných instalací již morálně zastaralého systému T-series v pěti knihovnách na jednotlivých součástech UJEP), implementace čipové karty studenta a zaměstnance UJEP jako čtenářského průkazu.

Pro zpracování projektu jsme museli vypracovat nejen analýzu stavu, zamýšlené cíle a kontrolovatelné výstupy, ale i rozpočet podle jednotlivých položek. Proto jsme v červenci 2006 oslovili pět dodavatelů (výrobců nebo distributorů) knihovních systémů, s nimiž jsem již předběžně hovořil během konference Inforum2006, aby nám poslali nabídku, a to:

- Cosmotron Bohemia s.r.o., Hodonín – systém Advanced rapid library (ARL)
- KP-SYS spol. s r.o., Pardubice – systém KP-Win
- LANius s.r.o., Tábor – systém Clavius SQL
- SEFIRA s. r.o., Praha – systém Daimon
- Ústav výpočetní techniky Univerzity Karlovy, Praha – systém Aleph

V podkladech jsme popsali stávající stav a specifikovali své požadavky: Jeden společný automatizovaný knihovní systém pro všechny knihovny na UJEP. Systém musí umožňovat především základní služby, tj. akvizici, katalogizaci, výpůjční služby, správu seriálů, MVS, webové rozhraní (tj. vyhledávání přes Internet, včetně online služeb – prodlužování, rezervace, informace o vlastních výpůjčkách), server i klient Z39.50. Dále musí umožňovat stahování záznamů z jiných knihoven, statistiky, revize, sledování

historie transakcí, hromadné rozesílání zpráv elektronickou poštou, správu autorit, správu uživatelů, správu systému a kontroly.

Na jednom databázovém stroji (který bude umístěn v prostorách UJEP) tedy bude provozována jedna společná aplikace, umožňující fungování pěti samostatných fakultních knihoven (každá knihovna musí mít přitom možnost nastavení vlastních pravidel pro jednotlivé operace). Společné budou číselníky, databáze dokumentů, databáze čtenářů (nebude však např. možno, aby kniha vypůjčená z jedné fakultní knihovny byla vracena do jiné).

Počet licencí současně pracujících knihovníků: minimálně 35, čtenářů: minimálně 50. Kapacita systému: nejméně 12 000 čtenářů, 400 000 knihovních jednotek, za den 5 000 výpůjčních transakcí.

Systém musí používat aktuální normy a standardy (AACR2, MARC21 apod.), umožnit uživatelské rozhraní kromě češtiny též alespoň v angličtině (včetně věcných rejstříků), být schopen napojení na studijní systém STAG (pro import a aktualizaci údajů o čtenářích-studentech), pracovat s čárovými kódy a v budoucnu s čipovými kartami studenta, zařízením na samoobslužné výpůjčky a RFID.

Součástí dodávky je i zprovoznění systému, zaškolení, převod (migrace) všech dat z dosavadních pěti oddělených systémů T-Series do společné databáze.

Dále jsme požadovali vyplnit podrobnou tabulku (180 položek) požadovaných parametrů systému, kterou jsme chtěli využít pro porovnání nabídek. Šlo o rysy, na které jsme byli v dosavadním systému zvyklí, nebo které jsme naopak postrádali, např.: snadné vyhledávání názvu; ovládat editační masku i z klávesnice (nejen myší); výběr údajů z číselníků, slovníků; maska MARC 21 s přednastavením indikátorů; jednoduché vkládání autorit při editaci záznamu; tisk lístků pro katalog, různých seznamů; okamžitá indexace záznamů; možnosti sofistikovaného vyhledávání; vícestupňová struktura nákladových středisek; variabilní texty objednávek; nastavitelnost parametrů výpůjčního modulu; automatické kontroly při půjčování atd. (Předpokládali jsme vyplňovat: ANO; ANO - a uvést stručně bližší podrobnosti; ANO, nastavitelné uživatelem; NE; NE, můžeme zařadit; NE, je v plánu na rok 2007; nepřichází v úvahu; není nám jasné. Nutno přiznat, že tato tabulka byla zbytečně podrobná a nepřinesla předpokládaný efekt.)

Všechny oslovené firmy nám nabídky poslaly. Byla vytvořena pracovní skupina pro posouzení nabídek (účast zástupců všech fakultních knihoven – aby potom nemohli vyčítat, že „Brožek vybral nevhodný systém“, i počítačových specialistů z Centra informatiky).

Původně jsme nepočítali s předváděním systémů – mysleli jsme, že zasláné podklady a možnost podívat se na existující instalace na webu bude dostačující. Když se ale první dodavatel ozval a navrhl nám to, tak jsme tuto

možnost využili a koncem srpna jsme každý den věnovali prezentaci jednoho systému – za účasti nejen členů pracovní skupiny, ale i dalších knihovníků popř. proděkana.

Vlastní rozhodování nebylo jednoduché – jednak byly systémy v mnoha parametrech podobné, jednak nás tížila zodpovědnost – pokud vybereme nějaký horší systém, budeme se s ním cca 10 let trápit. Nakonec jsme do užšího výběru zařadili dva systémy (Aleph a ARL) s tím, že na základě jejich podkladů bude zpracován a odevzdán rozpočet projektu a že v období několika měsíců do schválení projektů bude časový prostor pro návštěvu v konkrétní knihovně, která na daný systém přešla ze systému T-series, abychom viděli, jaká je praxe a dozvěděli se zkušenosti knihovníků.

V nákladech projektu tak byl zahrnut knihovní systém, vč. implementace, konverze knihovních dat, školení správce systému a uživatelů, server, záložní zdroj UPS, nové pracovní stanice, snímače čipových karet, mzda správce knihovního systému.

Na začátku roku 2007 bylo oznámeno, že rozvojový projekt Automatizovaný knihovní systém UJEP byl na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy ČR schválen (č. 147/2007).

Mezitím jsme navštívili Centrum knihovnických a informačních služeb Vysoké školy ekonomické v Praze (systém Aleph) a Jihočeskou vědeckou knihovnu v Českých Budějovicích (systém ARL) – na obou těchto pracovištích se nám ochotně několik hodin věnovali a mnohé jsme se dozvěděli.

V únoru až březnu 2007 bylo provedeno výběrové řízení na dodavatele knihovního systému podle zákona o veřejných zakázkách, osloveno bylo 5 firem (výše uvedených), nabídka došla od 4 firem, 1 nabídka byla vyřazena pro formální nedostatky, vybrán byl systém Advanced Rapid Library (ARL) firmy Cosmotron Bohemia.

Následně začala analýza stávajících pracovních procesů v knihovnách, nastavení parametrů systému – číselníků, zobrazovacích formátů, analýza a konverze knihovních dat. Souběžně bylo organizováno výběrové řízení na dodavatele hardware (server, pracovní stanice).

Byl ustaven implementační tým, složený z vedoucích všech 5 knihoven a ze specialistů na jednotlivé agendy (katalogizace, akvizice, výpůjčky, seriály). Od 28. 5. 2007 nastoupil do Centra informatiky UJEP správce knihovního systému.

Proškolení knihovníků se týkalo jednak nového knihovního systému (zajišťoval dodavatel systému), jednak školení v katalogizačních pravidlech AACR2 a novém knihovnickém formátu MARC21, jenž v systému T-series zaveden nebyl (tato školení proběhla ve spolupráci se Severočeskou vědeckou knihovnou, která ve stejném roce také přecházela z T-series na nový

systém, přednášeli odborníci z Národní knihovny a z Masarykovy univerzity).

Větší náročnost proti přechodu na nový systém v jiných knihovnách spočívala podle mého názoru ve slučování dat z dosavadních pěti samostatných systémů, v nutnosti dohodnout se na společných pravidlech (přičemž řešitel projektu neměl nařizovací pravomoc vůči ostatním fakultním knihovnám, které někdy to, co se dohodlo, nedodržely).

Činnost ve starém knihovním systému ve všech knihovnách byla ukončena 24. 8. 2007, konverze dat proběhla ve dnech 25. 8. až 3. 9. 2007, provoz v novém systému začal 4. 9. 2007, nicméně hlavní nápor se dostavil se začátkem výuky 24. 9. 2007 – systém obstál.

Nový knihovní systém představuje:

- spojení pěti dosud samostatných fakultních systémů do jednoho katalogu
- záznamy v novém standardu MARC 21
- širší možnosti vyhledávání (jednoduché, rozšířené, expertní)
- různé možnosti zobrazení
- samoobslužné služby – čtenář má možnost si přes Internet knihy vyhledávat, objednat, rezervovat, prodlužovat výpůjčky

Webové rozhraní systému je na adrese <http://arl.ujep.cz>. Měsíčně se generují seznamy nových přírůstků knihoven a vystaven je i seznam odebíraných časopisů.

Od září 2007 se na naší vysoké škole začaly vydávat průkazy studenta ve formě čipové karty (na jiných školách již běžně využívané). Pro jejich využití jako čtenářského průkazu muselo být vyřešeno propojení kartového a knihovního systému UJEP a import a konverze dat o studentech.

Úspora finančních prostředků umožnila rozšíření projektu o ukládání plných textů diplomových a bakalářských prací na univerzitním dokumentovém serveru dSPACE.ujep.cz – bylo zakoupeno rozšířené diskové pole, na serveru byla provedena lokalizace a strukturace a od jara 2008 je používán k realizaci Směrnice rektorky 05/2007 ke zveřejňování závěrečných prací (v knihovním systému je bibliografický záznam práce s odkazem na plný text na dokumentovém serveru). Oproti plánu jsme v listopadu 2007 absolvovali navíc školení v tvorbě jmenných autorit.

Ukončením projektu v prosinci 2007 a jeho úspěšnou prezentací na oponentním řízení 15. 1. 2008 však práce neskončila. Na poradách vedoucích knihoven, konaných jedenkrát měsíčně, je třeba řešit nové požadavky na úpravy resp. sledovat starší dosud nevyřízené. Na UJEP není systémový knihovník a náš správce systému nemá dost zkušeností. Postupně by bylo třeba sloučit duplicitní záznamy monografií, jmenných autorit (autoři, na-

kladatelé, edice), věcných autorit – a na to nejsou lidské kapacity. Katalogizace je časově náročnější než ve starém systému (práce ve formátu MARC 21, nutnost dotahovat resp. vytvářet autority). Letos začínáme s harmonizací jmenných autorit s Národní knihovnou (získali jsme grant z VISK).

Přestože všechno nefungovalo hned na 100 %, lze říci, že knihovníci i čtenáři jsou s novým knihovním systémem spokojeni (zejména online služby – objednávky, rezervace, prodlužování jim šetří čas). Máme moderní knihovní systém a doufám, že alespoň deset let nám vydrží.

Statistické údaje o knihovnách na UJEP k 31. 12. 2006:

	FSE	FUD	FVTM	FŽP	PF	celkem
Počet knihovních jednotek k 31. 12. 2006	21245	1405	2651	28520	256072	309893
Přírůstky za rok 2006	2118	308	162	1383	5561	9532
Počet titulů odebíraných periodik	89	34	16	92	368	599
Registrovaní uživatelé k 31. 12. 2006	2035	212	206	1062	3154	6669
Počet registrovaných výpůjček	10053	1308	328	8859	42220	62768
Meziknihovní výpůjční služba	30	4	6	291	436	767
Mezinárodní výpůjční služba	6	0	0	20	44	70
Počet míst ve studovnách a čítárnách	27	22	10	42	148	249
Prostředky na nákup fondů v Kč (včetně grantů aj.)	506505	130659	40000	181900	1963388	2822452
Počet knihov. jednotek ve volném výběru	8850	0	2651	8169	35200	54870
Celkový počet pracovníků (přepočtený)	4,3	1	1,3	3,5	12	22,1

(Tyto údaje uvádím pro představu, o jak velké knihovny se při slučování katalogů jednalo.)

